

Actes del Tretzè Col·loqui
Internacional de Llengua i
Literatura Catalanes

Universitat de Girona
8-13 de setembre de 2003

VOLUM II

BIBLIOTECA
ABAT
OLIBA
L

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

**ACTES DE TRETZÈ COL·LOQUI
INTERNACIONAL DE
LLENGUA I LITERATURA
CATALANES**

**Universitat de Girona,
8-13 de setembre de 2003**

a cura de Sadurní Martí (coord.),
Miriam Cabré, Francesc Feliu, Narcís Iglésias
i David Prats

Volum II

Associació Internacional de Llengua
i Literatura Catalanes
Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
2007

Aquest llibre ha estat publicat amb la col·laboració
de l'Institut Ramon Llull i de la Institució de les Lletres Catalanes

LLL institut
ramon llull

 Generalitat de Catalunya
Institució de les Lletres Catalanes

Primera edició: gener de 2007

La propietat d'aquesta edició és de Publicacions
de l'Abadia de Montserrat

Ausiàs Marc, 92-98 - 08013 Barcelona

ISBN: 84-8415-846-2 (obra completa)

ISBN: 84-8415-878-0 (volum II)

Dipòsit legal: B. 51.673-2006

Imprès a Novagràfik, S.L. - Pol. Ind. Foinvasa - Vivaldi, 5
08110 Montcada i Reixac

Dibuix de la sobrecoberta: Narcís Comadira

USOS ORALS DEL CATALÀ ACTUAL: ANÀLISI LINGÜÍSTICA (Comunicacions)

DE FONÈTICA CONTRASTIVA: ELS AFRICATS ALVEOLOPALATALS DEL LLEIDATÀ I DEL BARCELONÍ

I. INTRODUCCIÓ

Qualsevol aproximació a la variabilitat observable en l'àmbit de les consonants alveolopalatals —o si es prefereix, prepalatals—, per esquemàtica que sigui, constata la presència d'una rica gamma de variants, especialment pel que fa al correlat sonor. Des d'una perspectiva diacrònica, el fenomen conegut com a *desafricament alveolopalatal sonor* és encara un punt de controvèrsia interpretativa entre els tractadistes que se n'han ocupat. I pel que fa a l'ensordiment tampoc s'ha pogut arribar a un consens.

El cert és que els estudis dialectològics i geolingüístics del segle passat ens han fornint un important deversall de dades que, en la majoria dels casos, donen compte de les variants més extremes o, el que ve a ser el mateix, les més fàcilment identificables des del punt de vista perceptiu. Així i tot, espigolant en aquest material immens trobem referències a dos paràmetres d'anàlisi que només una oïda molt fina pot ser capaç de copsar. Ens referim a la durada del segment oclusiu de les consonants africades alveolopalatals sorda i sonora i a l'ensordiment del segment fricatiu, en aquest cas lògicament de l'africada sonora. Vegem-ho.

En relació amb la durada del segment oclusiu —ens referirem, òbviament, només a les dues varietats geogràfiques de referència tractades—, pel que fa a la varietat central disposem d'un intent de sistematització que ens ofereix Recasens (1993) i reapareix a Bonet & Lloret (1998), segons el qual l'allargament del segment oclusiu aniria associat al fet de tractar-se d'una africada sonora subjacent —i no d'un fenomen de fonètica sintàctica— i en la resta de casos —formes no subjacents i africades subjacents sordes—, a la posició posttònica (*fixa*). Al Camp de Tarragona sembla predominar la realització curta en l'africada sorda i la llarga en la sonora (Recasens 1985). Quant al nord-occidental, l'africada sonora és emesa amb oclusió llarga (Arqués 1910 a les Garrigues, Coromines 1936 al pallarès i Schädel 1909 a la Noguera), però la sorda ha estat documentada com a llarga (Lamuela 1984) i

com a curta (Coromines 1936 al pallarès i Gili Gaya 1932 al lleidatà); la transició tortosí-valencià presenta un predomini de les africades curtes (Pradilla 1996 i 1997 al Baix Maestrat).

El caràcter variable de la durada del segment oclusiu de les africades és un índex clar de canvi lingüístic en curs. Recasens (1991: 212) argumenta que l'escurçament a territoris on sembla que la realització tradicional és l'allargada deu ser explicable per factors extralingüístics com la interferència del castellà. Tanmateix, les dades de Pradilla (1993) a propòsit d'un fenomen d'africació modern (generacions joves) a una localitat, Benicarló, ubicada en una zona de desafricament alveopalatal sonor (Baix Maestrat) menen cap a la realització [dʒ:] —i també [dʒ̃].

Quant a l'ensordiment alveopalatal, com a part del conjunt de fenòmens que constitueixen l'apitxament fonètic, en el català central se n'han recollit a comarques septentrionals, en llocs com Cadaqués (Sala 1979), Pau i Garrotxa (Comas 1970), Baixa Cerdanya, la Selva i el Berguedà (Alcover 1908); també a l'àrea del Penedès-Conca (Alcover 1908); i a l'extrem meridional, dins l'àrea oriental extrema del Camp de Tarragona (Recasens 1985). En català nord-occidental es té constància d'ensordiments a les següents contrades: la Segarra i la Noguera (Alcover 1908): al pallarès (Coromines 1936); pobles no apitxats del Baix Aragó (Rafel 1981); al Segrià, Andorra, l'Alt Urgell i l'Alta Ribagorça (*metge, ferratge i calitja*, cf. DCVB); en tortosí meridional, al Baix Maestrat (Pradilla 1996).

L'intent d'establir les causes i la cronologia de l'apitxament ha generat tot un seguit de contribucions, que es polaritzen a l'entorn de dos grans blocs: els qui opinen que es tracta d'un fenomen d'interferència del castellà (o de l'aragonès) i els partidaris d'una explicació interna. Tanmateix, en la major part d'argumentacions ambdues opinions solen conviure, l'una com a causa primera i l'altra com a afavoridora del fenomen.

Tal com s'ha pogut visualitzar, la variabilitat ens fa intuir la presència d'un canvi lingüístic en curs. Aquest fet ha propiciat que, més recentment, a diverses zones del domini lingüístic s'hagin realitzat treballs des de l'òptica sociolingüística, que ofereixen informacions molt interessants sobre la difusió actual de l'ensordiment alveopalatal. Vegem-los.

Pel que fa a l'ensordiment alveopalatal barceloní, la sociolingüística s'ha interessat per aquest fenomen a través de dos treballs: el de Mier (1986) i el de Pons (1992). Quant als resultats més destacats de Mier en relació amb la causa del fenomen que ens ocupa, destaca la desvinculació del castellà en favor de condicionaments interns, com el poc pes funcional i la molta variació morfofonètica. D'altra banda, l'ensordiment no es va mostrar sensible al factor edat, però sí als factors gènere i nivell ocupacional, on les dones, per un costat, i els estrats més baixos, per l'altre, l'afavorien. Pel que fa al treball de Pons, l'autora caracteritza l'apitxament

a Barberà del Vallès com un fenomen evolutiu autòcton. Els resultats del grup de més edat situen el fenomen al segle XIX. Tanmateix, l'oscil·lació de solucions i l'heterogeneïtat dels informants no li permeten trobar una pauta generacional. Tot plegat, la porta a associar el fenomen a cada parlant concret. D'altra banda, tots dos treballs coincideixen d'assenyalar la manca de prestigi associada a l'ensordiment i la percepció del fenomen en els grups d'edat alfabetitzats en català, factors que, en principi, entenem que podrien capgirar l'evolució del canvi.

Finalment, l'ensordiment parcial d'un dels segments que componen els sons africats alveopalatals sonors ha estat assenyalat en diversos treballs com un clar indicatiu cap a l'apitxament alveopalatal. En aquesta ocasió la metodologia variacionista s'ha beneficiat del suport experimental, fonamentalment de l'anàlisi espectrogràfica. En relació amb el nord-occidental de transició cap al valencià (el *tortosí meridional*, segons Gimeno 1994) hom disposa dels treballs de Pradilla (1993, 1996, 1997). De fet, amb anterioritat la metodologia estrictament experimental ens ha llegat dos treballs, Salcioli (1981) i Alamon (1985), que han recollit realitzacions africades amb ensordiment de la fase fricativa —o de tot l'africat— en la parla de Barcelona i de Lleida, respectivament.

Quan parlem d'ensordiment parcial, el problema ara és esbrinar quin dels dos segments, l'occlusiu o el fricatiu, de l'africat s'ensordeix primer ja que no tothom és del mateix parer. Recasens (1991), pel que fa a l'apitxament no simultani, primer de /dʒ/ i després de /z/, a més de considerar-lo modern i de factura autòctona, l'associa amb el grau elevat de palatalitat de les consonants palatals, i amb els requeriments articuladoris considerables sobre la formació de l'occlusió i/o de la constricció durant la producció de les consonants africades i/o fricatives. L'autor considera la possibilitat que mecanismes de producció d'aquest tipus hagin motivat l'augment de nivell de pressió intraoral i la cessació de la vibració dels plecs glotals. Segons aquesta hipòtesi, l'ensordiment de les africades s'hauria iniciat per l'element oclusiu a zones en què les oclusives explosives són particularment tenses, i s'hauria transmès posteriorment al període fricatiu següent.¹ Tanmateix, les dades que aporta Pradilla (1996, 1997) d'africats amb ensordiment parcial, però sempre en el període fricatiu [dʒ̃], qüestionen aquesta hipòtesi: el fet de no trobar realitzacions en què sigui el segment oclusiu l'ensordit, en una zona, el Baix Maestrat, on la tendència a l'apitxament alveopalatal només s'insinua, sembla ser un argument prou sòlid.

Aquesta comunicació té com a objectiu nuclear estudiar acústicament el procés d'ensordiment en els africats alveopalatals sonors del barceloní i del lleidatà i

1. En relació amb els ensordiments esporàdics recollits en el català central i en el nord-occidental, la relació s'establiria amb la durada del període oclusiu de les africades. Això és, un període oclusiu de durada llarga comportaria un ascens del nivell de pressió intraoral i dificultaria el pas de l'aire a través de la glotis.

observar l'efecte que hi tenen diverses variables. Alhora, es pretén oferir una caracterització acústica del paràmetre de llargada del segment oclusiu dels africats alveolopalatals d'ambdues varietats.

2. METODOLOGIA

Aquest treball s'ha d'entendre com una recerca parcial en el marc d'un projecte d'estudi global de la variabilitat que dibuixa un perfil de canvi lingüístic en l'ordre alveolopalatal. Entenem, doncs, que només des d'una comunitat metodològica entre el mètode experimental en fonètica i la metodologia variacionista (sociolingüística de la variació) es pot arribar a establir un itinerari reeixit del canvi en curs. Aquesta aportació en concret s'hauria de situar dins del que anomenem una anàlisi qualitativa de la variable objecte d'estudi. I els seus resultats, ara de caràcter exploratori, hauran de permetre avançar en la formulació de noves hipòtesis que afavoreixin el disseny de nous treballs. En aquesta ocasió presentem una recerca que pren suport en el mètode experimental en fonètica. Ara bé, el seu disseny deixa les portes obertes a un tractament *variacionista*, si més no en la línia dels treballs recents d'aquesta disciplina emergent anomenada *sociofonètica*.

Les dades que presentem s'han obtingut mitjançant la lectura d'un corpus de 80 mots (40 amb la forma subjacent africada alveolopalatal sonora i 40 amb la sorda).² Els 20 informants utilitzats s'ha volgut que constitueixin una població (suficientment) homogènia quant a l'edat i la formació: es tracta d'universitaris d'entre els 18 i els 35 anys. Des de la perspectiva de l'avaluació del canvi generacional —el *temps aparent* laboví—, aquesta tria ens hauria de permetre contrastar els resultats amb els de les generacions de més edat. I en l'àmbit de la variació estilística, també es podrà contrastar l'alt grau de formalitat que imposa la lectura amb l'avaluació de dades més col·loquialitzants. Per a l'avinentsa que ens ocupa, la lectura ha estat imprescindible per poder garantir l'anàlisi dels factors lingüístics elegits: s'ha de tenir present que les variables objecte d'estudi —les africades alveolopalatals sorda i sonora en posició intervocàlica— tenen una freqüència d'aparició molt baixa.

Els paràmetres mesurats han estat: a) la durada i l'ensordiment del segment oclusiu; b) la durada i l'ensordiment del segment fricatiu; i c) la relació perceptual

2. L'obtenció dels mots s'ha efectuat a partir de la lectura de les frases en què se'ls havia inclòs. Aquestes frases, enunciatives amb sentit complet, anaven intercalades entre d'altres que no contenien cap mot a analitzar. D'aquesta manera es garantia que l'informant no centrés la seva atenció en la variable estudiada. Les paraules del corpus s'han situat al bell mig de la frase amb l'objectiu d'evitar les inflexions de la veu que produeixen l'atac i el nucli prosòdic. Cada frase ha estat emesa tres vegades per cada informant.

entre la durada de la sonoritat en el segment oclusiu i la durada total de cada oclusiva. D'altra banda, els factors lingüístics a controlar han estat: a) el nombre de síl·labes del mot; b) l'accent; c) el context vocàlic (per al barceloní: [íCə, áCə, úCə, íCá, əCá, uCá]; i per al lleidatà: [íCɛ, áCɛ, úCɛ, íCá, aCá, uCá]); i d) la freqüència d'ús del mot —el control d'aquest factor ha vingut donat per la necessitat de crear un corpus, on no tots els mots eren habituals per als informants, que permetés avaluar els factors lingüístics precedents. Hem utilitzat diferents ANOVA d'un factor (*One-way ANOVA*) per a l'anàlisi estadística.

La «socialització» de l'experiment ens arribaria amb la inclusió com a factors d'interès del *gènere* i del contrast de les *varietats geogràfiques barcelonina i lleidatana*: la distribució dels informants n'ha previst 10 per cada varietat, 5 masculins i 5 femenins. La inclusió d'aquestes dades en un treball variacionista tindria garantida la representativitat si convenim amb Silva-Corvalán (2001) que el nombre d'informants per casella no ha de ser inferior a cinc.

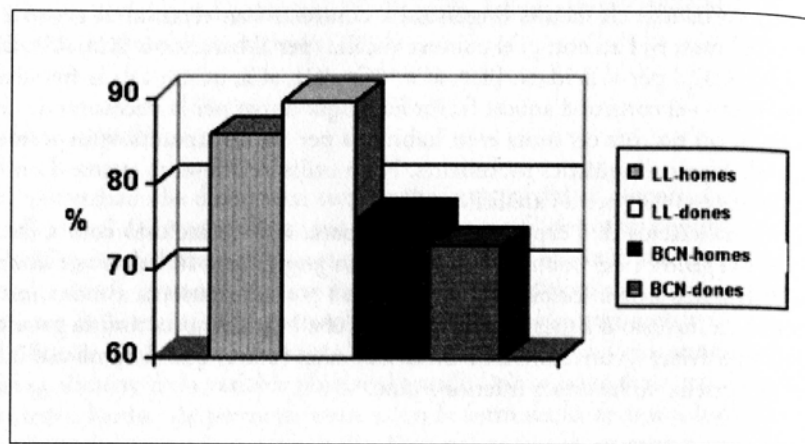
3. ANÀLISI I DISCUSSIÓ DELS RESULTATS

3.1 Efectes del contrast geolingüístic

Per avaluar l'efecte d'aquesta variable s'ha segmentat la matriu de dades resultant en funció del tipus d'africada (sorda-sonora) i del gènere dels informants (masculí-femení). El *One-Way ANOVA* aplicat indica que totes els factors donen diferències significatives entre els dos dialectes ($p=0,000$) en totes les condicions exposades. Tant en les emissions de parlants masculins com en les de parlants femenines, la durada de les oclusives i de la seva sonoritat (en el cas de les sonores) és més gran en els parlants pertanyents a la varietat geogràfica lleidatana (L) que en els parlants pertanyents a la varietat barcelonina (B). A més, es constata que el percentatge de sonoritat de l'element oclusiu a L és del 85% (homes) i 89% (dones) i a B del 76% (homes) i 73% (dones). Vegeu la figura 1 (plana següent).

Contràriament, el segment fricatiu presenta més durada en la varietat B. Cal puntualitzar, però, que la sonoritat en aquest segment és molt escassa, especialment entre les parlants femenines d'ambdós dialectes. Aquesta presència de sonoritat encara és més acusada entre les parlants de B, entre les quals en moltes emissions és inexistent. D'altra banda, es constata que la durada de les oclusives sempre és més gran que la de les fricatives.

FIGURA 1 · PERCENTATGE DE SONORITAT DE L' ELEMENT OCLUSIU DE L'AFRICADA SONORA

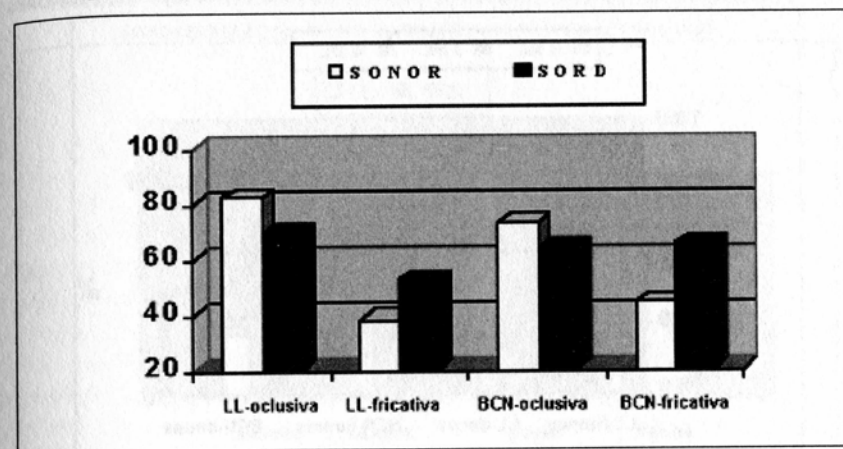
3.2 Efectes de la variable «gènere»

En aquest cas, la variable estudiada s'ha tingut en compte per a cada africada i per a cada varietat geogràfica. En aquestes condicions s'ha vist que les diferències entre les emissions d'homes i dones són estadísticament significatives ($p < 0,05$) en totes les variables estudiades excepte en la sonoritat de l'oclusiva en els informants de B ($F=0,862$; $p=0,353$); i en la relació entre la durada de l'oclusiva i la seva sonoritat a B ($F=3,084$; $p=0,079$). En general, les dones presenten una durada més gran en el segment oclusiu i en la seva sonoritat, si és el cas; els homes, en el segment fricatiu —excepte en la sonoritat de les fricatives en la varietat L.

3.3 Efectes de la variable «tipus d'africada»

Totes les variables donen diferències estadísticament significatives ($p=0,00$) entre la durada de les articulacions sordes i sonores en ambdós dialectes, tant en el segment oclusiu com en el fricatiu. Òbviament, la comparació entre la durada de la sonoritat en ambdós segments també és significativa per tal com sempre és zero en les articulacions sordes. Com s'observa en la figura 2, la durada de les oclusives és més gran en les africades sonores, mentre que la durada de les fricatives és més gran en les africades sordes. Es pot observar que els segments oclusius són més llargs a L que a B.

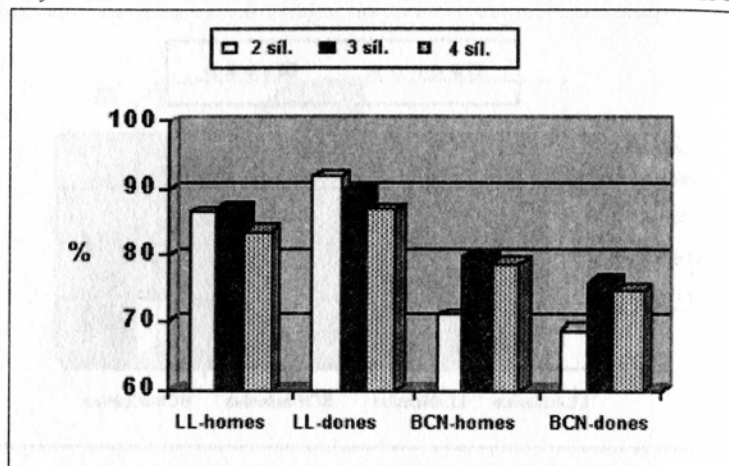
FIGURA 2 · DURADA DELS SEGMENTS OCLUSIU I FRICATIU DE LES AFRICADES

3.4 Efectes de la variable «nombre de síl·labes del mot»

Un cop comprovada la seva significació, la variable *síl·laba* s'ha correlacionat amb cada grup consonàntic, el gènere dels informants i la varietat geogràfica de procedència. En les articulacions sordes es registren diferències significatives ($p < 0,05$) en la durada de l'oclusiva en totes les circumstàncies (en funció del gènere i de la varietat geogràfica dels informants). El mateix ocorre pel que fa a la durada del segment fricatiu en les informants femenines de L ($F=4,177$; $p=0,016$). A les proves *posthoc*, Scheffé indica que per als resultats d'homes de L, les diferències significatives es produeixen entre les paraules de 2 i 3 síl·labes ($p=0,07$), és a dir: la durada de l'oclusiva és significativament més gran en els mots de dues síl·labes que en els de tres ($\bar{x}=69,01$ ms.; $sd=16,91$ enfront de $\bar{x}=62,97$; $sd=15,15$). En els homes de B, les diferències se situen entre els mots de 2 i 3 síl·labes ($p=0,000$), i entre els de 3 i 4 síl·labes ($p=0,32$). En aquests homes, la durada de l'oclusiva segueix la direcció $2 > 4 > 3$ síl·labes: $\bar{x}=61,84$; $sd=14,98$; $\bar{x}=58,11$; $sd=15,42$; $\bar{x}=53,96$; $sd=10,63$. Les dones de B presenten diferències estadísticament significatives entre els mots de 2 i 3 síl·labes ($p=0,000$), els primers dels quals tenen oclusions més llargues ($\bar{x}=71,25$; $sd=16,75$, enfront de $\bar{x}=63,73$; $sd=14,55$). Finalment, les dones de L presenten diferències significatives en la durada de l'oclusiva entre els mots de 2 i 3 síl·labes ($p=0,000$) i en la durada de la fricativa entre els mateixos mots ($p=0,016$). En ambdós casos, la durada del mot de dues síl·labes és més gran que el de tres.

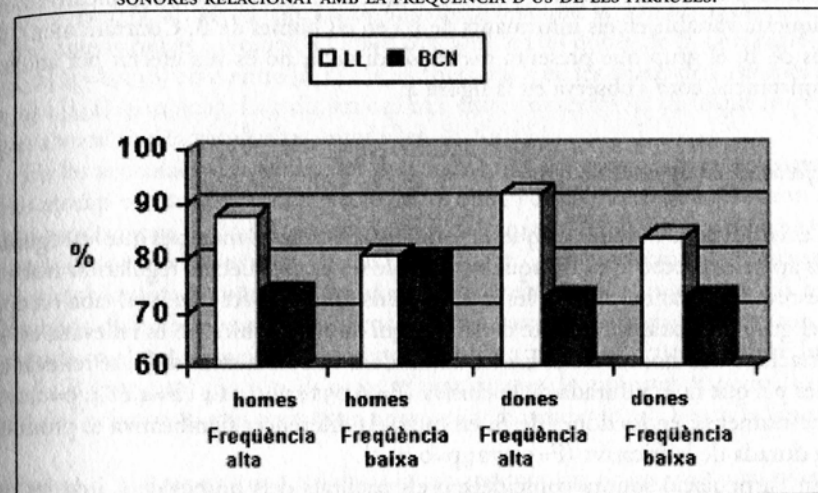
FIGURA 3 · PERCENTATGE DE SONORITAT DE L'ELEMENT OCLUSIU DE LES AFRICADES SONORES

En les articulacions sonores, les diferències significatives ($p < 0,05$) es produeixen entre la variable durada de l'oclusiva en les dues varietats geogràfiques, tant en homes com en dones; la durada de la sonoritat de l'oclusiva en les dues varietats excepte en les dones de L; la durada de la sonoritat de la fricativa en les dones de L. Els contrastos *posthoc* Scheffé assenyalen que les diferències significatives pel que fa a la durada de l'oclusiva tenen lloc entre els mots de 4 i 3 síl·labes i entre els de 4 i 2 síl·labes (en aquest darrer cas excepte en els resultats de dones de B), i es comprova que, en general, com més quantitat de síl·labes hi ha en el mot, més durada té el segment oclusiu. En valors absoluts, les diferències significatives en la durada de la sonoritat es produeixen entre els mots de 4 i 2 síl·labes, i també entre els de 2 i 3 síl·labes en els resultats de les dones de B. En l'avaluació d'aquest paràmetre, una quantitat més gran de síl·labes del mot novament comporta una durada més gran de la sonoritat. La durada de la fricativa en les dones de L indica que la diferència significativa estadísticament es produeix entre els mots de 4 i 2 síl·labes i els valors segueixen la tònica general: com més quantitat de síl·labes trobem en el mot, més durada té aquest segment.

D'altra banda, pel que fa al punt més interessant, la relació percentual entre la durada de la sonoritat en l'oclusiva i la seva durada total, s'observa que aquest paràmetre només presenta diferències significatives en els parlants masculins de B entre els mots de 2 i 3 síl·labes ($p = 0,033$) ($\bar{x} = 70,94$, $sd = 36,18$; $\bar{x} = 79,83$, $sd = 25,53$, respectivament) i en els parlants femenins de B, també entre els mots de 2 i 3 síl·labes ($p = 0,015$) i els de 2 i 4 síl·labes ($p = 0,047$), ($\bar{x} = 69,00$, $sd = 24,47$; $\bar{x} = 76,02$,

FIGURA 4 · PERCENTATGE DE SONORITAT DEL SEGMENT OCLUSIU DE LES AFRICADES SONORES RELACIONAT AMB LA FREQUÈNCIA D'ÚS DE LES PARAULES.

$sd = 20,81$; $\bar{x} = 72,94$, $sd = 22,38$). És a dir, en mots de tres síl·labes, el percentatge de sonoritat de l'oclusiva és més acusat, seguit dels de quatre i a continuació dels de dues. Vegeu la figura 3. En aquesta figura s'observa també que els valors de sonoritat de l'oclusiva són més grans a L que a B. Dit d'una altra manera: el procés d'ensordiment es troba en una fase més avançada a B.

4.5 Efectes de la variable «freqüència d'ús»

Les condicions d'estudi d'aquesta variable són les mateixes que les que s'han tingut en compte en l'apartat anterior. Els resultats del *OneWay ANOVA* mostren clarament que el fet de tractar-se d'una paraula habitual (de freqüència alta) o no, ocasiona diferències significatives ($p < 0,05$) en les variables relacionades amb la durada dels segments oclusius i la seva sonoritat (en el cas de les articulacions sonores), però no en el cas dels segments fricatius. Les poques discrepàncies respecte d'aquesta tendència general són les següents: la durada total de la fricativa en les articulacions sonores d'homes de L ($F = 10,818$; $p = 0,001$) i la durada de la fricativa en produccions d'articulacions sordes d'homes de L ($F = 4,918$; $p = 0,027$). En general, el fet de tractar-se d'un mot d'escassa freqüència d'ús propicia una durada més gran dels segments.

La relació percentual que hi ha entre la durada de la sonoritat en les oclusives de les africades sonores i la durada total del segment es veu afectada significativament per aquesta variable en els informants de L i en els homes de B. Contràriament, les dones de B, el grup que presenta més ensordiment, no es veu afectat per aquesta circumstància, com s'observa en la figura 4.

3.6 Efectes de la variable «accent»

Les condicions d'estudi d'aquesta variable han estat les mateixes que les seguides en els apartats precedents. En aquesta variable no es produeix la regularitat trobada en l'estudi de les anteriors. En les articulacions sordes, el fet que la síl·laba on apareix el grup consonàntic objecte d'estudi sigui àtona o tònica no és rellevant en les realitzacions dels homes de L. En les dones de L i en els homes de B, té rellevància només pel que fa a la durada de l'oclusiva ($F=6,031$; $p=0,014$ i $F=4,684$; $p=0,031$, respectivament); en les dones de B, en canvi, la diferència significativa es produeix en la durada de la fricativa ($F=5,972$; $p=0,015$).

En l'articulació sonora coincideixen els resultats dels homes de L i de les dones de B en tant que l'estudi d'aquest paràmetre presenta diferències significatives ($p<0,05$) en les variables: durada de l'oclusiva, sonoritat de l'oclusiva i durada de la fricativa. Les dones de L només presenten resultats significatius en els dos paràmetres referents a l'oclusiva i els homes de B, només en la durada de la fricativa.

En general, les articulacions estudiades presenten més durada quan apareixen en síl·laba tònica, especialment els segments oclusius. En cap cas la variable que relaciona la durada de la sonoritat de l'oclusiva amb la durada total de l'oclusiva presenta diferències significatives respecte de la posició de l'accent en la paraula.

3.7 Efectes de la variable 'context vocàlic'

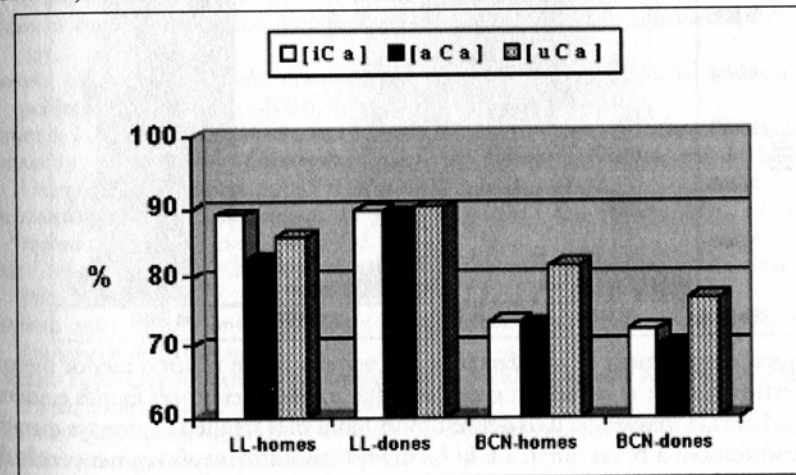
Les condicions d'estudi d'aquesta variable han estat les mateixes que les seguides en els apartats precedents. En les articulacions sordes el fet que el grup consonàntic aparegui en contextos vocàlics diferents resulta significatiu ($p<0,05$), tant per a la durada de l'oclusiva com per a la durada de la fricativa en ambdós grups de parlants, en cada varietat geogràfica. En tots els grups, els contrastos *posthoc* de Scheffé assenyalen que en la durada dels segments oclusius la diferència se situa entre [a_a] i [i_a] i entre [a_a] i [u_a]³ (en tots els casos $p=0,000$). L'oclusiva que apareix

3. Les vocals que apareixen com [a] es realitzen realment [a] o [ə] a B en funció de si apareixen en posició tònica o àtona, respectivament. A L, es realitzen [a] en posició tònica i [e] en posició àtona.

entre [a_a] és considerablement més llarga que les que apareixen entre la resta de contextos vocàlics. Quant a la durada de la fricativa, també és més llarga la que apareix entre [a_a]. Hi ha diferències significatives entre [a_a] i [u_a] en els homes d'ambdues varietats ($p=0,003$ a L; $p=0,018$ a B); en les dones de B, tant entre [a_a] i [u_a] ($p=0,036$) com entre [a_a] i [i_a] ($p=0,001$); en les dones de L, només entre [a_a] i [i_a] ($p=0,021$). És a dir, en cap cas, entre contextos vocàlics que impliquin com a vocal tònica vocals altes entre elles.

En les articulacions sonores, les dones de L no presenten diferències significatives en cap contrast; això és, l'efecte del context vocàlic no resulta rellevant en les seves produccions. En canvi, les dones de B presenten diferències significatives en la durada de la sonoritat entre [a_a] i [u_a] ($p=0,042$), i en la relació entre l'esmentada sonoritat i la durada total del segment en la mateixa parella ($p=0,028$). Els homes d'ambdós dialectes presenten diferències significatives en la relació entre sonoritat i durada total del segment oclusiu entre [i_a] i [a_a] ($p=0,017$) a L i entre [u_a] i [a_a] a B ($p=0,049$). En tots els casos, el percentatge de sonoritat respecte de la durada de l'oclusiva és més petit quan apareix en el context [a_a]. Vegeu la figura 5:

FIGURA 5 · PERCENTATGE DE SONORITAT DEL SEGMENT OCLUSIU DE LES AFRICADES SONORES

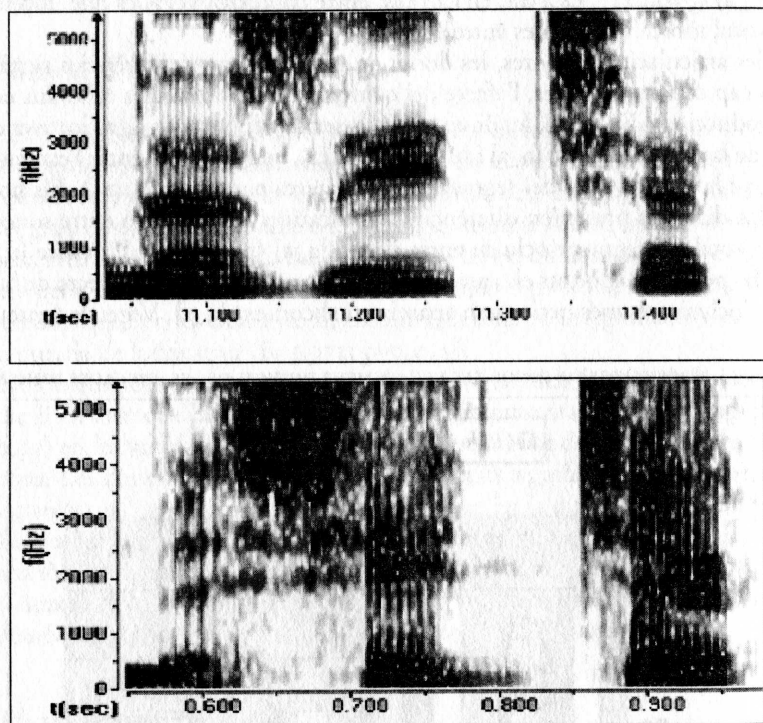

5. CONCLUSIONS

Les nostres dades constaten que les africades prepalatals sonores pateixen un procés d'ensordiment acusat que comença clarament en el segment fricatiu. Podem

prendre com a exemple els dos sonogrames que presentem en la figura 6. Corresponen a la seqüència *desitja*, seqüència que presenta el grup sonor entre [i_a]. El gràfic superior pertany a una informant femenina de B i l'inferior a un parlant masculí de L.

FIGURES 6A I B · ESPECTROGRAMES DE LA SEQÜÈNCIA *DESITJA*

Aquest ensordiment es veu afectat significativament, en major o menor mesura, per diversos factors: 1) la varietat geogràfica dels parlants (el procés és més evident a B que a L); 2) la freqüència d'ús dels estímuls (com més freqüència, menys durada i més ensordiment a B; en canvi, a L hi ha menys ensordiment als segments oclusius en tant que els fricativs no són sensibles a aquesta variable, la qual cosa implica una gran influència de l'escriptura en les paraules d'ús escàs); 3) el context vocàlic (entre vocals centrals l'ensordiment és més pronunciat); i 4) el nombre de síl·labes de la paraula (a mots més curts, percentatge més petit de sonoritat del segment oclusiu en el dialecte de B). La posició de l'accent en la paraula no sembla que afecti l'ensordiment.

L'estructura fonològica de la llengua catalana permet observar que l'oposició entre africades sordes i sonores no és massa productiva, raó per la qual es constata el progrés de l'ensordiment en les articulacions sonores. En conseqüència, interpretem el fenomen com una simplificació del sistema, i la comparació entre les variants geogràfiques de Barcelona i Lleida permet corroborar-ho, ja que diversos estudis han constatat que la varietat de Lleida és més conservadora que la de Barcelona (Recasens 1991). Tanmateix, tot i l'aparent protagonisme del principi d'economia lingüística, no descartem una possible influència de la interferència lingüística que propicia el contacte amb la llengua castellana.

JOSEFINA CARRERA, ANA MARIA FERNÁNDEZ I MIQUEL-ÀNGEL PRADILLA
Universitat de Barcelona, Universitat Rovira i Virgili

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALAMON 1985: Francesc Alamon, *Anàlisi espectrogràfica dels sons fricativs i africats prepalatals de la varietat lleidatana del català nord-occidental*, tesi de llicenciatura, Estudi General de Lleida, Universitat de Barcelona.
- ALCOVER 1908: Antoni Maria Alcover, «Una mica de dialectologia catalana», *BDLC*, 4, 194-303.
- ARQUÉS 1910: Ramon Arqués, «Variants de la llengua catalana parlada a les Borges d'Urgell i pobles veïns de la Plana», *BDLC*, 6, 33-40, 49-56, 69-75, 85-94.
- BONET & LLORET 1998: Eulàlia Bonet i Maria Rosa Lloret, *Fonologia catalana*, Barcelona, Ariel.
- COMAS 1970: Josep Comas, *Caracterització del parlar de Pau (Alt Empordà)*, tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona.
- COROMINES 1936: Joan Coromines, «El parlar de Cardós i Vall Ferrera», *BDC*, 23, 241-331; reproduït a Coromines (1976: 29-67).
- GILI GAYA 1932: Samuel Gili Gaya, «Estudi fonètic del parlar de Lleida», a *Miscelànea Alcover*, Palma, 241-255.
- GIMENO 1982: Lluís Gimeno, *Precisions geolingüístiques sobre el tortosí*, tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona.
- GIMENO 1994: Lluís Gimeno, *Estudi lingüístic de les comarques del nord de Castelló*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura.
- LAMUELA 1984: Xavier Lamuela, «L'evolució dels sons representants per g, j, tg i tj en català», a *Misc. Sanchis Guarnier*, Barcelona, PAM, I, 175-178.
- MIER 1986: J. Z. Mier, «Estudi sociolingüístic de certs aspectes de la llengua catalana», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 6, 33-112.
- PONS 1992: Lídia Pons, *Iodització i apitxament al Vallès*, Barcelona, IEC.
- PRADILLA 1993: Miquel Àngel Pradilla, *Variació i canvi lingüístic al català de transició nord-occidental/valencià*, tesi doctoral, Universitat Rovira i Virgili.
- PRADILLA 1996: Miquel Àngel Pradilla, *El Baix Maestrat: una cruïlla fonètica*, Benicarló, Associació Cultural Alambor.

- PRADILLA 1997: Miquel Àngel Pradilla, «Sociolingüística quantitativa i anàlisi qualitativa de variables foneticofonològiques: a propòsit del desafricament prepalatal», *Estudios de Fonética Experimental*, 8, 207-251.
- RAFEL 1981: Joaquim Rafel, *La lengua catalana fronteriza en el Bajo Aragón meridional. Estudio fonológico*, Barcelona, Universitat de Barcelona.
- RECASENS 1985: Daniel Recasens, *Estudi lingüístic sobre la parla del Camp de Tarragona*, Barcelona, PAM.
- RECASENS 1991: Daniel Recasens, *Fonètica descriptiva del català*, Barcelona, IEC.
- RECASENS 1993: Daniel Recasens, *Fonètica i fonologia*, Barcelona, Enciclopedia Catalana.
- SALA 1979: Ernesta Sala, *El parlar de Cadaqués*, tesi de llicenciatura, Universitat Autònoma de Barcelona.
- SALCIOLI 1981: V. Salcioli, «Anàlisi espectrogràfica de les prepalatals del català parlat a Barcelona», *Anuario de Filología*, 7, 533-550.
- SCHÄDEL 1909: Bernhard Schädel, «Die katalanischen Pyrenaendialekte», *Revue de Dialectologie Romane*, 1, 15-98 i 386-412.
- SILVA-CORVALÁN 2001: Carmen Silva-Corvalán, *Sociolingüística y pragmática del español*, Washington, Georgetown University Press.

LA SUBORDINACIÓ EN EL DISCURS ORAL I ESCRIT

Com a continuació de la recerca que vàrem anunciar a Castellà (1996), presentem un estudi comparatiu de la presència d'oracions subordinades en el discurs oral i escrit, en concret en els gèneres *conversa quotidiana*, *classe magistral* i *prosa acadèmica*. Aquest estudi forma part d'una recerca més àmplia en el camp del contrast lèxic i gramatical en el mode del registre, efectuada amb l'anàlisi de noranta-sis trets lingüístics a partir d'una mostra de més de vuitanta mil mots.¹

En la nostra recerca fem una comprovació empírica de la consideració tradicional que la llengua oral es fonamenta en la juxtaposició i la parataxi, alhora que és pobra en relacions hipotàctiques (Badia 1952: 15), visió assumida també per diversos sociolingüistes i analistes del discurs de l'àmbit català i internacional (Brown & Yule 1983a: 34-35 i 1983b: 4-9; Calsamiglia & Tusón 1999: 59; Chafe 1982: 52-56; Gumperz *et alii* 1984: 8-14; Tannen 1982: 1-18, etc.). Al costat d'això, hi ha el grup reduït —si bé amb personalitats ben destacades— dels qui mantenen l'opinió contrària (Aracil 1978: 238; Beaman 1984: 78-80; Halliday 1979: 47-49 i 1985 79-82; O'Donnel 1974: 107; Poole & Field 1976: 308) o bé adopten una posició intermèdia (Biber 1988: 102-103; Briz 1998: 68-82; Macaulay 1990: 162-163; Payrató 1988: 105). El que està en joc, de fet, és la concepció de la simplicitat o la complexitat lingüística de la llengua oral, més enllà dels aspectes entonatius i contextuals, en el terreny de la sintaxi.

La gramàtica i la filologia tradicionals posaven la llengua escrita en el centre quasi exclusiu d'atenció, immerses en una cultura acadèmica que s'interessava només per la producció literària i no concebia que la parla col·loquial pogués ser estudiada. Era difícil, per una simple qüestió de valoració social, que el parlar del poble llec, la conversa de cada dia, pogués cridar l'atenció dels savis. Només les recerques sobre la cultura popular i la dialectologia, en època més recent, trencaven relativament aquesta tendència.

1. Els detalls metodològics d'aquest treball es poden consultar a Castellà (2002a i 2004). Una versió més sintètica, de divulgació en el camp de l'ensenyament i orientada especialment cap a la llengua oral formal, es troba a Castellà 2002b.

- 10 *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Frankfurt 1994)*, Barcelona, PAM, 1996, 3 vols.
- 11 *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura catalanes (Palma de Mallorca 1997)*, Barcelona-Palma, PAM-Univeristat de les Illes Balears, 1998-2000, 3 vols.
- 12 *Actes del Dotzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Paris 2000)*, Barcelona, PAM, 2003, 3 vols.
- 13 *Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Girona 2003)*, Barcelona, PAM, 2006, 3 vols.
- Miscel·lànies:
- Aramon *Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari*, Barcelona, Curial, 1979-1984, 4 vols.
- Badia *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*, Barcelona, PAM, 1984-1988, 8 vols.
- Badia (i M.) *Estudis de lingüística i filologia oferts a Antoni M. Badia i Margarit*, Barcelona, Universitat de Barcelona-PAM, 1995-1996, 3 vols.
- Colón *Miscel·lània Germà Colón*, Barcelona, PAM, 1994-1997, 7 vols.
- Fuster *Miscel·lània Joan Fuster*, Barcelona, PAM, 1989-1994, 8 vols.
- Moreu-Rey *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*, Barcelona, PAM, 1998, 3 vols.
- Sanchis *Estudis en memòria del professor Manuel Sanchis Guarnier*, València, Universitat de València, 1984, 2 vols.
- Tavani *Miscel·lània Giuseppe Tavani*, Barcelona, PAM, 2001-2002, 3 vols.
- Veny *Miscel·lània Joan Veny*, Barcelona, PAM, 2002-2004, 5 vols.

ÍNDEX

- MONTSERRAT ADAM AULINAS, Les formes de la primera persona del present d'indicatiu *càntoc* i *càntot* 7
- MARGARIDA BASSOLS i ANNA M. TORRENT, El català dels xòumans: empatia lingüística amb el receptor. 29
- MONTSERRAT BATLLORI DILLET, Sincronia i diacronia de *ser* i *estar*. 43
- VICENT BELTRAN, HÉCTOR GONZÀLVEZ, M. ISABEL GUARDIOLA, JOSEP MIQUEL MANZANARO, SANDRA MONTSERRAT i CARLES SEGURA, Pràctiques de laboratori de fonètica en l'alumnat de la Universitat d'Alacant. Motivació, resultats i reflexions. 55
- EMILI BOIX-FUSTER, MIREIA GALINDO i F. XAVIER VILA, Les varietats socioculturals de la regió metropolitana de Barcelona: el COS (Corpus de varietats socials) de la Universitat de Barcelona. 71
- ORIOI CAMPS, LLUÍS DE YZAGUIRRE i FRANCESCA SALVÀ, Diagnòstic ortològic assistit. 85
- JOSEFINA CARRERA, ANA MARÍA FERNÁNDEZ i MIQUE-ÀNGEL PRADILLA, De fonètica contrastiva: els africats alveopalatals del lleidatà i del barceloní. 93
- JOSEP M. CASTELLÀ, La subordinació en el discurs oral i escrit. 107
- JORDI CORNELLÀ DETRELL, Oralitat i escriptura a la literatura catalana de postguerra. 117
- ONA DOMÈNECH, ROSA ESTOPÀ i CRISTINA MAYORAL, Neologia lèxica i mitjans de comunicació. 131
- JEAN PAUL ESCUDERO, Sobre la continuïtat o la ruptura de l'àrea d'alguns mots septentrionals a l'Empordà. 143
- DOLORS FONT i ROTCHÉS, Criteris d'elaboració d'un corpus oral per a l'estudi de l'entonació. 155
- JAUME GAYA, Kinèsica i literatura. L'estudi dels gestos al *Llibre de les bèsties*. 167
- MONTSERRAT GONZÁLEZ, Ús de *llavors* i *aleshores* en el registre col·loquial. 181
- NARCÍS IGLÉSIAS, La llengua oral als inicis de la lingüística catalana: estudis de Josep Calveras sobre els pronoms febles en els dialectes catalans. 199

JOAN JULIÀ-MUNNÉ, L'ortoèpia de l'onomàstica forana.	217
ÀNGELS MASSIP, Canvi i variació: noves metàfores, noves prospeccions.	235
ANNA MATAMALA I MERCÈ LORENTE, Combinatòria d'interjeccions i llengua oral.	245
DAVID PALOMA I MILA SEGARRA, Realitat i llenguatge en la ficció televisiva.	263
MARIA PILAR PEREA, El perfet simple: extensió i ús a començament del segle XXI.	279
VICENT J. PÉREZ NAVARRO, Vocabulari antic de Crevillent.	297
JOSEP PI I MALLARACH, La pronúncia oberta i tancada de les <i>oo</i> en els neologismes nominals del català central: ¿és la presentació d'una tendència innovadora o bé la confirmació d'una manifestació antiga?	311
CLÀUDIA PONS, L'assimilació regressiva de mode d'articulació en el català de Mallorca i de Menorca.	327
ANNA PUIG MONTADA, Anàlisi de resultats extrets del <i>Diccionari de freqüències</i> de l'Institut d'Estudis Catalans.	349
PHILIP D. RASICO, L' <i>Onomasticon Cataloniae</i> i les <i>Llibretes de Camp</i> de Joan Coromines referides especialment a la Catalunya Nord.	359
M. SALOMÉ RIBES AMORÓS, L'acció i el contingut en la construcció del discurs: anàlisi de la producció textual d'una classe de gimnàstica i d'una sessió d'entrenament de castellers.	373
ALBERT RICO BUSQUETS, La llengua catalana i els registres col·loquials a les sèries de producció pròpia de TV3.	385
SÍLVIA ROMERO I IMMA CREUS, Propostes per a l'ús formal oral del català nord-occidental: aspectes fonètics.	393
FRANCESCA SALVÀ, LLUÍS DE YZAGUIRRE I MARIA TERESA CABRÉ, Un diccionari ortològic català.	409
PELEGRÍ SANCHO CREMADES, Sobre la gramaticalització d'algunes interjeccions impròpies del català col·loquial.	419
NÚRIA SANTIVERI, L'humor en la conversa quotidiana.	433
ABELARD SARAGOSSÀ, Visió panoràmica de la construcció <i>de</i> + adjectiu qualificatiu.	445
MARTA TORRES I VILARTASANA I MARIA JOSEP CUENCA, La norma en les converses virtuals o xats.	469
ANTONIO VAÑÓ CERDÀ, L'ús d' <i>estar</i> amb locatius en català.	481
LLUÍS DE YZAGUIRRE, ANTONI J. FARRIOLS I JAUME MARTÍ, El corpus RE-TOC: un corpus oral per a la recerca i la docència.	495
ABREVIATURES	505
ÍNDIX	507

PAM

ISBN 84-8415-878-0

1 4 2 7 4

9 788484 158783